

kötet lapjain. Túl azonban az esztétikán és verslábakon, van valami másfajta elhivatottság, dacosabb tartás és nyíltabb hitvallás is e könyvben. Látva és tapasztalva – még inkább megérezve – a hamarosan bekövetkező roppant pálfordulások egész sorát, KÖLTÉSZET ÉS POLITIKA című 1945-ös kis esszéjében Vas tőle szokatlanul harcosra, már-már elszánt-ra hangszereli a zárómondatot. És ma, 2010 nyarán, amikor bevallottan egy új rendszer alapjai épülnek, látva és megérezve a hamarosan bekövetkező pálfordulásokat, sem okom, sem kedvem, hogy ne ezzel fejezzem be kis esszémet, mintegy intésül magamnak és néhány pályatársamnak: „*Vagyunk azonban néhányan, akiknek sem okunk, sem kedvünk mást folytatni, mint amit elkezdtünk.*”

Mesterházi Mónika

VAS ISTVÁN: OROSZLÁN

Verselemzés

„*Minden jelben tegnap óta csak te vagy*” – írja Vas István Szántó Piroskához szóló egyik első versében. Hozzátehetjük, hogy Vas amúgy is hajlamos jeleket keresni és értelmezni a világban (és a legtöbb jelben a szerelmet – mikor nem a politikát – találja). A világ megfejtésre vár, üzen. Hol egy évszak, hol egy emlék, hol egy látvány, hol egy késve megtett utazás (amelynek a tudásvágy bőven eléfutott). Vas számára egyik jel vagy jelkép a másiknak adja át a helyét a rögtön meginduló asszociációk során át; ezért is esett annyira a kezére a XVII. századi angol metafizikus költőket, Donne-t, Herbertet (és elődjüket, Shakespeare-t) fordítani: a játéknak, ötletpetárdázásnak álcázott asszociatív (vagy disszociatív) gondolkodásmódot magyarul visszaadni.

Az OROSZLÁN című vers indító élménye (mint sok, különösen öregkori versében) az évszakováltás: egy-egy új őszben ott a végtelen és a véges – felfogható, de elfogadhatatlan – ellentéte. Az Oroszlán itt a csillagkép, de Vast unalmas mitológiai háttérnél, banális horoszkópnál jobban érdekli, ami neki jut eszébe róla: olyan a kifáradó évszak, mint egy hatalmavesztett, öreg oroszlán.

„*Az égi Oroszlán hatalma megtört,
Fogyatkozóban tűzforró heve:
Csillaghullajtó éjszakák után
A nyárutói nap komótosan jár,
Mint ketrecében vénülő oroszlán.*”

Eddig ez az oroszlán lehetne az általános hasonlat képi része, sima *conceit*, ahol a fogalom és a kép több szálon is érintkezik (csillagkép – évszak; csillagkép – állat; hatalom – és elmúlása; az évszak múlása – az állat öregedése). A vers vége felől olvasva persze látjuk, a szerelem is ott van: „*fogyatkozóban tűzforró heve*” (időjárás – szerelmi hőfok). Vas verseiben meglepően sokszor szerepelnek állatok, de jobban megnézve inkább az állatokra vetített emberi tulajdonságok vetülnek bennük vissza; ezzel a tömörítő

eszközzel utal gyakran a korra, amelyben él: hiéna,¹ sakál,² keselyű,³ kígyó⁴ (boa)⁵ – jellemzően dögevők vagy ragadozók (és áldozataik): alaposan kijutott neki a huszadik század élményeiből.⁶ Az állatok valamilyen általánosat testesítenek meg, gyakran emblematikusak, ritkán egyediek⁷ – itt azonban a költő az orrunknál fogva vezet: a nyár múltjáról „eszébe ötlő” öreg oroszlán egyszer csak ott áll előttünk mint valóságos állat, egy valaha látott állatkerti ragadozó: párzás közben.

A versnek ez a középső része – terjedelemre valamivel több, mint a fele⁸ – a kulcsa: kiderül, hogy innen sugárik ki minden érzés és asszociáció, visszamenőleg az elejére is (a nyár „heve”) és a végére is, a jelenetet figyelő fiatal szerelmesekbe, akiken „áram futott / Keresztül”. A középső rész az oroszlán három attribútumát írja le: a hatalmát, az öreg-ségét-nehézkességét és a szerelmi gerjedelmét (ideértve a nőstény oroszlánét is). Érdemes a három arányaira figyelni, olvasás közben is hova billen a hangsúly – hiszen aki először olvassa, még nem tudja, hogyan fog végződni (a Vasnál gyakori, erős, összefoglaló zárlattal) a vers.

„Nem ő kívánta meg, hanem a nőstény
A tán utolsó ráadás-szerelmet,
Nagy sárga testével hozzásimult
Kelletőn kérőn a hím oldalához,
Míg végül az felállt nyugtózva lassan,
Bajoson megmászta a másikat,
Ki odaadón lelapult. A hím
Ordítani készült, de csak hörögni
Tudott. Kurtán végezte, már ahogy
Futotta erejéből. Majd lecsúszott.
Fekve maradt, fáradtan lihegett.
A nőstény feléledten talpra állt,
A hím testét hálásan nyalogatta.
Az is hálás volt. Sörényes fejét
A nőstényre emelte. Mosolyogtak.”

Idáig a második rész, és mivel nehéz itt megállni, jöjjön a vége is:

„Mi ott álltunk, ifjú szerelmesek
A rácsokon kívül, áram futott
Keresztül rajtunk: Haza! Ágyba! Gyorsan!
De még sokáig álltunk, néztük őket:
Szép is az öreg dúvadak szerelme!
A kihűlő testek fellángolása.”

¹ „Hiéna falta fel a holttetem napot” – VÉNASSZONYOK NYARA.

² „Még a sakál se tudja azt, amit mi” – SZEPTEMBERI JEGYZETEK (1944).

³ „Fölöttünk, egyre keskenyebb karéjban, / Keringve száll a keselyű idő” – KESELYŰ IDŐ.

⁴ „Lidérc-álom kínál kígyó-kosárból” – ÉNEK A FÉLELEMRŐL (1942).

⁵ A BOA ETETÉSE (1942).

⁶ „Minden megdermedt, csak a férgek mozogtak, / Csak a ganajtúrók, poloskák, patkányok, / Döglegyek, keselyűk, sáskák, sakálok” – TELEKI PÁL EMLÉKEZETE (1956).

⁷ A Csikók ilyen – valóságos csikókat jelenít meg, humorral és szeretettel, de a vers második felében ott is a gondolat az erősebb élmény: „Mit hiszek abból, amit ma egy éve? / Csalódásom is tűnőbb, mint a hab.” – Illetve később A VÁROS TÉLEN-ciklusban A FEKETERIGÓ – aki tulajdonképpen egy visszajáró öregasszony.

⁸ 5 : 15 : (4 + 2).

Az égi Oroszlán „*hatalma megtört*”, a valóságos állatot „*ketrecében*” látjuk, az ifjú szerelmeseket „*A rácsokon kívül*”: egyedül ők szabadok. De itt a bezártságélem háttérben marad (noha kiszolgáltatottságuk rokon az öreg szerelmesek véges időbe zártságával); és az előtérben a páرزás-szeretkezés áll. Hogy éri el Vas, hogy ez a jelenet nem nevelés? Ahogy az emberi szerelmesekről írt számos versében: eleve adótnak veszi, igen, ilyenek. Ami a vers első felében a „*komótos*”, „*fogyatkozó*”, „*vénülő*” jelzőkben már előrevetül, az oroszlán mozdulataiban is megjelenik, tárgyszerűen, egy-egy jelzőben, határozóban – Vas, hogy úgy mondjam, igen tapintatosan csak a hím oroszlánt jeleníti meg. A „*fellángolás*”, a szerelem azonban kétszer-háromszor olyan hangsúlyos, ha a szavakat különválogatjuk (meg lehet tenni, bár például a „*lassan*” egyszerre öreges és erotikus mozdulat is, és más szerelmi mozzanatok is csak módosít a tempó vagy az erő). A két állat nászában méltóság van. És végül ugyanaz a hála fogja el őket, és ugyanaz a mosolygás (!) van az arcukon (! – hiszen állatokról van szó, de különösen az állatkerti emlősök néha elképesztően emberi arccal tudnak visszanézni a felnőtt látogatóra); ugyanaz a mosolygás marad a konklúzió, mint Vas öregkori szerelmes verseiben. („*És a nagy etruszk talány, amiről annyit beszéltek? Azok a híres halálközönségek? Hol vannak? Sehol se látom, bármerre nézek a sírok, vázák és ábrák, az égetett föld alakzatai közt, csak az életet, és benne az alvilági szörnyeket is persze, mert nagy dolog a halál. De nagyobb dolog kifogni a halálon és nincs szebb képlete, mint a nevetés.*” – ETRUSZK SZARKOFÁG; „*Valami közelít a kertben, / Betörök minden ablak, / Ülnek, szemük se rebben, / Míg egymásra mosolyognak.*” – NEM SZÁMÍT.)

És hát hiába állnak ott az emlék fiatal szereplői – akiken a hosszú, lassú, leíró mondatok után három *staccato* felkiáltásban fut át az áram: „*Haza! Ágyba! Gyorsan!*” – hiába: ha az öreg oroszlánok nászát az idős költő írja le, ő kölcsönzi (nyilvánvaló öniróniával) a helyzet részleteit. Igaz, ő vetíti ugyanerre a helyzetre a fiatal szerelmesek rokonszenvét is. De ugyanő az a kortalan költő, aki azonnali közösséget érez a személytelen élőlényekkel ugyanúgy, mint a személytelen kőszobrokkal vagy a történelmi alakokkal, és aki egyszerre tud az állatkerti „dúvadak” nászáról humorral, részvétellel (vagy azonosulva?)⁹ és emelkedetten írni.

Takács Ferenc

„SHAKESPEARE A SLÁGER...”

Egy levélváltás emléknymai

Egyetemi éveim után idővel belenőttem abba, amit „irodalmi életnek” szokás nevezni Magyarországon: írtam, fordítottam, szerkesztettem, és közben persze írókkal, fordítókkal, szerkesztőkkel keveredtem ismeretségbe, immár egyre inkább – jé, hallottam

⁹ A KIVILÁGÍTATLAN ÉJSZAKA című versében a szerelmesek (vagy talán a szerelem, a szenvedély) metaforája a „*dúvad*”, ott egyértelmű az azonosság, bár összetettebb maga a vers – melyet Lator László elemez SZIGETTENGER című esszéjében (Európa, 1993. 118–124.).